

LACO HAAS

VOJNA
ANJELOV

LACO HAAS

VOJNA
ANJELOV

Vojna anjelov
Laco Haas

© Ladislav Haas, 2026
v spolupráci s Publico.sk

Prvé vydanie

Jazyková úprava: Eva Boďová
Obálka a grafická úprava: Miroslav Kulich

ISBN (pevná väzba) 978-80-570-7757-2
ISBN (EPUB) 978-80-570-7759-6
ISBN (MOBI) 978-80-570-7760-2
ISBN (PDF) 978-80-570-7758-9

Úvod

Nitra je jedno z najkrajších miest na svete. Silueta hradu sa viac ako tisíc rokov vyníma nad mestom, ktoré prešlo svojou históriou skrývajúcou jeho rozvoj, ale aj skazu. Nekonečná a opakujúca sa ľudská hlúposť pretavená do nezmyselných a ničivých vojen ničila to, čo usilovní a múdri predkovia vybudovali. Ľudia sú nepoučiteľní. Akoby nechceli pochopiť, že všetky problémy sa dajú vyriešiť rokovaním a vzájomnou diskusiou. Nenávisť je veky silným motorom ohlupovania ľudí, ktorí, akoby stratili súdnosť a zdravý rozum, sa dajú zvieŕť k násiliu a vraždeniu svojich oponentov. Pamätníkmi týchto hrôz sú desiatky, stovky a tisíce hrobov mŕtvych, ktoré sa po storočiach náhodne objavujú na zemskom povrchu alebo aktuálnych vojenských či civilných cintorínoch. Akoby sme sa nevedeli poučiť z toho, čo nám hovorí história. Aj staré zachovalé budovy v centre mesta majú svoju minulosť, ako každý človek, len nevedia o nej rozprávať a spomínať. Koľké z nich boli zničené a následne opravené? V koľkých z nich sa odohrávali ľudské osudy prinášajúce šťastie, pohodu, rozvoj, ale aj pokoru, smútok a žiaľ? Koľko by to bolo zaujímavých námetov na napísanie poviedok alebo románov s veselým alebo smutným koncom!

Boli domy, ktoré ale už nie sú. Zbúrali ich zámerne alebo sa rozpadli vekom, alebo to spôsobil nekvalitný stavebný materiál, ktorý nedokázal odolávať poveternostným podmienkam. Aj v týchto domoch sa odohrávali príbehy ľudí žijúcich v pokoji a mieri, ale aj v čase vojny a ničivých prírodných katastrof. Aj príbeh tohto románu vychádza už len zo

spomienky na takýto neexistujúci dom, z ktorého pochádzajú hlavní hrdinovia. Usadlosť Fábianka dnes neexistuje, niet už pamiatky po domoch a jednoduchých barakoch, v ktorých žili ľudia a chovali si v nich hospodárske zvieratá. O jej minulosti sa dozvedáme iba z historických fotografií alebo pamätných kresťanských krížov postavených neďaleko nej v blízkosti obcí Jarok alebo Čápor. Možno práve iba tie kríže nám pripomínajú osudy tohto strateného kúta nášho mesta, kde sa vznášajú iba duše nebožtíkov a ich anjeli strážni. Bolo by možno namieste postaviť ešte jeden kríž na mieste zaniknutej usadlosti, aby sa zachovala pamiatka miesta, kde tiež v minulosti žili a pracovali naši pracovití predkovia.

Roky mladosti

Laco Matis sa narodil v roku 1897 na biskupskom hospodárstve, kde sa nachádzala malá usadlosť s nezvyčajným názvom Fábianka. Bola ukrytá v pomerne veľkom lesnom poraste medzi obcami Čápor a Jarok, kde bol jeho otec hospodárskym správcom. Neskôr k nemu pribudli ďalší mladší súrodenci, a to brat Pavol, dve sestry Margitka, Iluška a najmenší Július.

Na detstvo si nikdy veľmi nespomínal, lebo na tejto samote sa žilo jednoducho, bez možností výberu priateľov alebo hier. Všetko bolo pre neho tak ďaleko, že keď nastupoval do školy ako šesťročný chlapec, musel vstávať o dve hodiny skôr ako jeho vrstovníci žijúci v meste. Tolko mu asi trvala cesta z usadlosti do cirkevnej meštianskej školy nachádzajúcej sa na Kláštornej ulici. Túto cestu musel absolvovať za každých okolností a prírodných klimatických podmienok. Bolo jedno, či bol vonku mráz s hlbokým snehom po pás, alebo horúce leto s páliacim slnkom, ktoré spaľovalo trávu do žltá.

Od malička bol skromný, poslušný a prísne vychovaný. Nikdy nikomu neodvrával a plnil všetky príkazy otca a maminky bez reptania. Až do tohto nástupu do školy nemal v podstate žiadnych priateľov. Ak sa chcel hrať, musel si hru vymyslieť a hrať sa sám. V lepšom prípade do svojich hier zapojil domáceho psíka, strakatú mačku, čierneho kocúra alebo sliepky s večne kikirikajúcim kohútom. S tým sa príliš nemali radi, lebo mu párkrát vytrhal krásne perá z chvosta, ktoré si zastrkoval do slameného klobúka, keď sa hrával na maďarských žandárov.

Až nástupom do spomínanej ľudovej školy sa spriatelil s Vilom Longauerom, ktorý býval na Čermáni na statku Žigmunda Vero pri Morovom stĺpe Krista Trpiteľa, kde bol jeho otec námezdným robotníkom. Ich stretnutie bolo úplne náhodné na Dolnočermánskej ceste v deň, keď nastupovali do prvého ročníka už spomínanej meštianskej školy. Obaja boli vyobliekaní do bielych košiel a tmavých nohavíc, tak ako sa patrilo, keď prvýkrát vstupovali nielen do školy, ale aj do mesta Nitra. Najskôr kráčali za sebou po úzkom chodníčku bez slova ako dvaja mlčiaci bratia. No vydržali prísť tak akurát pod kopec s názvom Borina, alebo po domácky Šibeničný vrch s tureckou vartou. Tu sa Laco zastavil a obrátil sa na nového známeho.

„Ako sa voláš?“ opýtal sa ho stroho a pozrel sa na neho žmúriacimi očami, aby ho lepšie videl v ranných slnečných lúčoch vychádzajúceho slnka, a pokračoval:

„Ja som Lacko Matis a som z Fábianky.“ Podal mu pri tých slovách ruku. Tento obrad predstavovania odpozoroval od svojho otca, keď ho sprevádzal v meste a tam sa stretol s nejakým neznámym človekom.

„Ja som Vilko Longauer a som z Čermána, z majera od kríža.“ A bez rozpakov mu podal tiež svoju malú ruku. Obaja ich pritom stisli tak silne, ako vládali, čím chceli ukázať jeden druhému, že sú už „súci“ chlapi.

„A kam ideš?“

„Do školy do Kláštora,“ odpovedal nesmelo.

„Ja tam idem tiež.“ Pustil mu ruku, ktorú už nevládal stísať so slovami: „Tak budeme asi chodiť spolu do jednej triedy.“

„Možno áno, možno nie. Čo ja viem?“ Pokrčil plecami.

„Nevadí, ale takto by sme mohli chodiť každé ráno a potom aj poobede domov, keď skončí škola,“ navrhol stále s vážnou tvárou.

„A prečo?“

„Prečo, prečo? Aby nám cesta ubehla rýchlejšie, keď sa budeme spolu rozprávať,“ podal vysvetlenie s úsmevom.

„Hm, nedbám. Keď chceš.“ Tiež sa na neho uvoľnene usmial.

Keď videl, že to z Vila ide ako z chlpatej deky, hodil rukou, otočil sa a pokračoval mlčky v ceste. Zbehli dolu brehom k železničnej trati, prešli okolo konského trhoviska, následne popred budovu Sédrie, až vyšli na Alžbetinu cestu, ktorá sa spájala s Farskou vedľa hotela Hungária. Po nej už dorazili do samotnej školy.

„Myslím, Vilko, že sme to na prvýkrát zvládli celkom dobre,“ skonštatoval Laco, keď stáli pred vchodom školy.

„A prečo by sme to nemali zvládnuť? Veď po tej ceste chodím s ocinom a maminou na rínok predávať zeleninu a hydinu.“

„Tak to je výborné! Ani som nevedel, že mám takého dobrého sprievodcu,“ usmial sa a vkročil do budovy. Vilko ho so sklonenou hlavou nasledoval.

Škola bola cirkevná a chodili do nej skoro všetky deti z mesta a blízkeho okolia. Na chodbe stáli dve sestričky, ktoré si kontrolovali prichádzajúcich prvákov a zadeľovali ich do príslušných tried. Pri tomto „triedení“ sa stalo to, v čo dúfali, že ich zapísali do jednej triedy, kde sa sami posadili do jednej spoločnej lavice. Obaja boli od prvého dňa v škole veľmi učenliví a disciplinovaní, preto ich počas celého štúdia žiadny učiteľ nenavrhol rozsadiť.

Postupom času si na seba zvykli a ich cesty do a zo školy si vyplňali rozprávaním o zážitkoch z domova alebo rozoberali spoločné problémy zo školy. Je zaujímavé, že ani jeden z nich sa nespýtal toho druhého, prečo ho rodičia takého malého bez strachu pustili tak ďaleko peši do školy v mes-

te. Veď len cesta tam musela byť pre nich taká únavná, že pre menej fyzicky zdatných jedincov sa učenie v škole muselo míňať účinku. Oni dvaja to roky zvládali bez problémov. Je pravdou, že cesta späť ich zmordovala tak dokonale, že v lete a aj v zime už o ôsmej večer ležali v posteli. V chladné daždivé a mrznúce dni plné snehu, keď prichádzali domov celí mokří a zmrznutí, sa skryli do najzadnejších kútov svojich životných spomienok. Napriek týmto negatívnym stránkam putovania za vzdelaním im v pamäti zostali iba pekné spomienky. Radi spomínali, ako sa nie raz „zabudli“ a ostali sedieť v tóni borovicových stromov a spoločne počúvali spevy vtáčikov poletujúcich nad ich hlavami. Alebo si odlomili mladé výhonky vrby, ktorá rástla pri potoku neďaleko železničnej trate, a vyrábali si z nich píšťalky. Aj veľké mravenisko bolo často centrom ich záujmu. Do jeho stredu strkali hrubé steblá trávy obalené vlastnými slinami. Keď ich po chvíľke vytiahli, olizovali z nich kyslú osviežujúcu šťavu, ktorú im tam pracovité mravce zanechali. Bez zábran si vyhrávali na stebľách trávy zaseknutých medzi dvoma dlaňami a vykračovali si pritom parádny krok ako ozajstní vojaci.

Po piatich rokoch spoločného trápenia s prísnyimi učiteľkami, ktoré boli rádové sestričky, nastúpili na učenie odbornosti svojho budúceho povolania. Jeden nastúpil za učňa k pekárovi v centre mesta a druhý k polesnému do Lapášskeho lesa. Tu Laco robil tri roky akési „dievča“ pre všetko pri čistení a rúbaní lesa, ale aj pomocné práce v domácnosti. Párkrát sa stalo, že musel aj opatrovať malého syna polesného, lebo slúžka ochorela a pani musela ísť nakupovať do mesta. Nebolo mu to vôbec po chuti, ale vedel, že iné východisko nemá, a tak sa s tým veľmi rýchlo zmieril.

V ten čas sa s priateľom stretávali iba zriedkavo, lebo Laco u lesníka musel prespávať z dôvodu nielen ďalekej cesty do-

mov, ale aj včasných ranných prác s lesnými robotníkmi. Keď si povinné roky odsľúžil, mohol nastúpiť na tri roky do lesníckeho učilišťa s tým, že v prípade úspešného ukončenia dostane výučný list pre prácu začínajúceho horára. Táto rozluka však priateľom zo začiatku nebránila v spoločnej dochádzke do práce a, samozrejme, niekedy ani z nej.

V staršom veku s obľubou spoločne navštevovali krčmu na železničnej stanici, a to hlavne vtedy, keď Laco prichádzal vlakom zo školy z Ostrihomu. V nedeľu popoludní im rodičia dávali voľno, a tak sa schádzali opätovne na známej ceste. Vyobliekaní sa išli poprechádzať na mestské korzo a posediť si pri pive u pani Králikovej alebo u veľmi pohostinného pána Čapoša neďaleko „Sédrie“. Párkrát si boli pozrieť aj nemý film v kine Meteor, ktoré bolo v tom čase jediné v meste. Dochádzka do mesta bola pre oboch chlapcov dlhá niekoľko kilometrov, najmä pre Laca, ktorý bol po príchode domov vždy taký unavený, že si šiel bez večere rovno ľahnúť spať. Rodičia mu to tolerovali, tak ako aj mnoho ďalších vecí mladším trom súrodencom, lebo vedeli, že život na samote je otupné a nezaujímavé. Deti mali iba jedinú povinnosť, a to naučiť sa poriadne čítať, písať a počítat, aby sa dokázali v nejakom učení uchytiť.

Keď o dva roky neskôr nastupoval do školy Lacov mladší brat Paľko, tak ho už rodičia nezapísali do školy v Nitre, ale do ľudovej školy v obci Cabaj, ktorá bola hneď za kopcom. Uvedomili si, že túto vzdialenosť ľahšie zvládne nielen on, ale neskôr aj jeho dve mladšie sestričky. Mali ešte jednu výhodu oproti Lacovi, a tá bola v tom, že z usadlosti častejšie chodili do Cabaja nakupovať do obchodu potreby pre chod domácnosti. A tak jednou cestou sa im podarilo do školy odviezť na konskom poveze. Dievčence mali zo začiatku problém, lebo doma sa rozprávali iba maďarsky a v obecnej škole sa učilo po slovensky. Preto rodičia prikázali všetkým pomocným robot-

níkom, ale aj služobnej Cypriánovej a mladému čeladníkovi Ollíkovi rozprávať sa s nimi iba po slovensky. Zo začiatku to šlo oboom veľmi ťažko a pomaly, ale postupne sa stávali zdatnejšími vo vyjadrovaní a celkovej komunikácii. Niekoľkokrát ich otec dal zaviezť kočom do mesta, kde museli pod dozorom slúžky urobiť nákup v slovenskom jazyku, čo bolo pre ne tiež dosť ťažké, keďže tu sa v tejto reči dorozumievala len tá najchudobnejšia vrstva občanov. V obchodoch na Hlavnej ulici Viliama Tótha a mestskom ringu sa komunikovalo zase len maďarsky alebo nemecky. Po pár týždňoch sa to naozaj zlepšilo na celkom slušnú úroveň, a tak dievčence s menšou obavou očakávali začiatok školského roka. Malý Július ešte do školy nemusel, preto sa problém jeho dochádzky do tejto vzdelávacej ustanovizne v rodine neriešil. Doma už počúval slovenčinu aj maďarčinu, tak mu bolo neskôr jedno, do akej školy pôjde.

Keď mládenca na vojnu brali

Vojna, ktorá sa začala so Srbskom a následne s Ruskom v roku tisíc deväťsto štrnásť a Rakúsko-Uhorsko sa stalo jej priamym účastníkom, po podpísaní Vyhlásenia cisárom Františkom Jozefom I. v Bad Ischli „K mojím národom“, si vyžadovala prísun nových a nových síl v podobe vojnového materiálu a vojakov, ktorí mali brániť monarchiu pred hroziacim vpádom ruských vojsk na jej územie. Tie sa v prvý rok vojny dostali až na územie dnešného východného Slovenska, do miest Snina, Humenné a Bardejov. Ich zámerom bolo prejsť sa cez Duklianský priesmyk do Podunajskej nížiny a odtiaľ sa zmocniť Budapešti a Viedne. Možno by sa im to aj podarilo, ak by rakúsko-uhorskému vojsku neprišla na pomoc nemecká armáda, ktorá v spolupráci s nimi armádu interventov vytlačila v jarných mesiacoch roku tisíc deväťsto pätnásť na pôvodné hranice Ruska.

Čas učenia, pokojnej práce a mieru sa pre oboch priateľov pominul po vypuknutí vojny. Čo čert nechcel, aj osud alebo anjeli strážni zariadili, že obaja chlapci rukovali spoločne. Boli ešte mladými osemnásťročnými mužmi, keď ich povolala rakúsko-uhorská jasnosť cisár František Jozef I. do vojny proti Rusku.

Obaja neskôr často spomínali na ten letný deň v roku 1915, keď im prišiel povolávací rozkaz na „asentírku“ do mestských kasární. Spoločná cesta z Čermáňa popod Šibeničný vrch im prešla v ten deň veľmi rýchlo, lebo nemali dôvod na nejaké dlhé reči a zábavky, ktorými si zvyčajne spríjemnili chôdzu po hlinenej, nespevnenej a po dažďoch často rozbahnenej ceste.

Nervozita z „povolávačky“ sa prejavila v nevrlých pozdravoch k ľuďom, ktorých míňali a s ktorými zvyčajne aj prehodili pár zdvorilých alebo žartovných viet. V tento deň to bolo úplne iné.

Pri bráne kasární sa preukázali papierom s pečiatkou vojenskej „asentínskej“ komisie. Službukonajúci vojak ich nasmeroval na chodbu na prízemí a uvedené číslo dverí. Keď tam prišli, stáli tam už chlapci v ich veku z mesta a okolia. S niektorými sa pozdravili, no väčšinu z nich iba prebehli úzkostlivým a bojazlivým pohľadom. Zbadali tam aj dvoch ryšavých chalanov židovského pôvodu z Pároviec, s ktorými mali problémy pred pár týždňami na Hlavnej ulici v meste. Všetci štyria sa robili, že sa nepoznajú, a krútili sa tak, aby sa im pohľady nestretli. Prestupujúc z nohy na nohu čakali, kedy ich vyzvú na vstup do miestnosti. Volali ich po dvoch bez akéhokoľvek systému. A tak sa stalo, že dovnútra povolali Vila a jedného z dvoch rusovlasých mládenčov.

Keď vošli do miestnosti, zbadali veľký stôl. Za ním sedeli ofieri c. a k. armády s metálmi na prsiach.

„Vaše meno?“ obrátil sa pohľadom i otázkou ofier v strede na Vila.

„Viliam Longauer,“ odpovedal nespoko tichým hlasom.

„Longauer, odpovedajte nahlas! Nie sme na babských debatách, nech vás všetci počujú! Viera aká? Ste žid?“

„Nie, som katolík.“

„Narodený?“

„V roku 1897 v Nitre na Čermáni, statok Žigmunda Vero.“

„Slobodný, ženatý? Koľko máte detí?“

„Slobodný, deti nemám.“

„Čo robíte? Aké máte vzdelanie?“

„Vyučený pekár,“ odpovedal Vilo s pohľadom upretým na pýtajúceho sa.

Otázky pre neho nemali konca, bol nervózny a celý sa chvel.

Jeden z oficierov to všetko poctivo zapisoval do papierov a jedným okom sledoval konanie predsedu komisie, kapitána Nozdrovického. To meno si zapamätal, lebo ho mal napísané na veľkej menovke na stole.

Keď skončil s otázkami, obrátil sa na jedného člena komisie v bielom plášti a vyzval ho, aby za pomoci prítomného lapiducha urobil zdravotné vyšetrenie odvedenca. Ten lenivo pristúpil k nemu, nadvihol mu košeľu a fonendoskopom pobehal po hrudi, potom pozrel na nohy, natiahol viečka na očiach a dal pokyn zriadencovi, aby ešte zmeral výšku a veľkosť chodidiel. Keď to všetko urobili, lekár bez úsmevu s vážnou tvárou oznámil, že všetko je po zdravotnej stránke v poriadku. Kapitánovi na záver neostalo nič iné iba mu oznámiť, že je odvedený.

Vilo niečo podpísal a s papierom v ruke ho poslali z miestnosti preč. Na chodbe k nemu priskočil Laco a začal sa ho všeličo vypytovať, no on na to nereagoval, lebo sa začítal do papiera, ktorý držal v trasúcich sa rukách. Z neho sa dozvedel, že sa má do troch dní hlásiť v týchto kasárňach a následne bude deportovaný do centrálného zoskupovania vojsk.

Keď dočítal, zostal stáť ako obarený. Neprítomným pohľadom sledoval svojho priateľa miznúceho za veľkými dverami, ktorého medzitým povolali tiež do miestnosti. Ten, keď z nej po niekoľkých minútach vyšiel, držal v ruke taký istý papier s pečiatkou a nečitateľným podpisom. Obaja so sklonenými hlavami vyšli z kasární. Mlčky pozerali okolo seba a nevedeli, ktorým smerom ísť. Aj keď sa im domov nechcelo, vydali sa predsa len tým smerom. Kráčali mlčky hore ulicou u Tureckej brány s pohľadmi zapichnutými do zeme, rukami hlboko vo vreckách a zohnutými chrbtami, akoby mali sedemdesiat rokov. Nevedeli, čo ich čaká, no kdesi v hĺbke duše cítili, že to

bude určite niečo zlé a životu nebezpečné.

Mľandravým krokom opustili mesto, a keď začali míňať lesný porast Šibeničného vrchu, ozval sa Vilo:

„Hej, Laci, sadnime si na chvíľu! Ktovie, či ešte niekedy budeme spoločne po tejto ceste kráčať.“ Nečakajúc na jeho odpoveď sadol si pri kmeň najbližšej mladej borovice. Ten na jeho návrh neodpovedal a mlčky si k nemu prisadol. Po chvíľke ticha, počas ktorého počuli len svoj vlastný dych, sa na seba pozreli a z očí sa im začali liať slzy strachu, lásky a obavy o ich budúcnosť a samotný život. Ten plač im obom roztriasol celé telo a podobal sa výbuchu stlačeného plynu z natlakovaného parného kotla. Vilo objal Laca okolo pliec a s neutíchajúcim plačom ho poklepkával po ramene. Mysľou im prebehli spomienky na minulosť ako vo filme. Bolo to krásne, no krátke a nenávratne preč. Po nejakých minútach sa ich napätie duše uvoľnilo a prestal aj plač. Odtiahli sa od seba a so zaslzenými očami sa zahľadeli jeden na druhého.

„Vili, mali by sme sa snažiť tú vojnu prežiť spoločne. Aby sme si mohli pomôcť, ak to budeme jeden alebo druhý potrebovať,“ navrhol Laco už normálnym hlasom.

„Hm, nebolo by to špatné, bratku, ale o tom, kde nás pošlú, budú rozhodovať iní a nie my dvaja.“

„To viem, ale aspoň sa snažiť, aby to tak bolo.“

Keď to dopovedal, opäť sa objali a stisk ich ramien bol taký silný, že obaja až vzdychli. Keď objatie povolilo, Laco sa zvalil do trávy, zahľadel sa do krásnej nekonečne modrej blankytnej oblohy a oslovil priateľa otázkou:

„Vilko, a videl si tam Lovingerovcov?“

„Hm, videl, ale mi ich ani nespomínaj! Najradšej by som ich vytrieskal, tak ako naposledy Naciho.“

„No a stálo by to tvojho otca zase nejaké peniaze! Kašli na nich. Ja som si myslel, že oni na vojnu nepôjdu, že ich otec

nejako z toho vysuperuje. Zrejme je ale na to krátky.“

„Aspoň nejaká spravodlivosť! Myslia si, že keď majú peniaze, tak môžu všetko. Ak by nebol Naci provokoval a neotriasol mi popol z cigarety na hlavu, tak sa ho ani nedotknem. Sviniar krčmár to videl, ale u žandárov dal za pravdu jemu, vraj som všetko začal ja, keď som si sadol na jeho stoličku. Ja som predsa nemohol vedieť, že on tam chcel sedieť a pozeráť na dievčence, ktoré boli oproti.“

„Viem, veď som stál pri tebe. Tú pokutu si tak vyrátal zrejme otec, aby mohol vyplatiť aj krčmára za svedectvo. Sviniaři!“

„Môj otec z nej skoro z nôh padol. Za toľko peňazí si myslel, že som mu minimálne dolámal ruku a on dostal len pár faciek.“

„Hm, vraj veľa peňazí! A čo tá moja pokuta? Na tú si musel otec zobrať pôžičku!“ zalamentoval Laco.

„Keď si bol hlupák! Ako si sa mohol pri zdravom rozume staviť s Jakubom Sečanským, že trafiš zo svojej čerstvo opravenej vzduchovky do prostriedku veľký guľatý chlieb, ktorý niesla babka z Hrnčiaroviec v ošatke na chrbte! To bol teda nápad! Ešteže si ju nezabil.“

„Tak to som bol veru veľký hlupák! Ja som nevedel, že to má takú silu a vystrelený brok preletí cez chleba, prerazí kožu na hlave a po lebke prebehne až na čelo.“

„Hm! Bože, to bola kravina, to ti poviem. Nechápal som ťa, fakt! Ešteže mladý chirurg Frašacký poznal tvojho otca a vyoperoval jej to na jeden steh za pár korún.“

„No, len jej syn ma zažaloval a bolestné nás stálo 4 zlatky. Otec ma doma vtedy tak vymlátil bičom na psy, že som nemohol dva dni ani sedieť, ani ležať. Len mamina ma verestovala obkladmi, aby ma to neštípalo. Poučil som sa, že nikdy v živote takú hlúposť nespravím! Vzduchovku otec rozkmásal sekerou tak, že išla na smetisko. To ma najviac mrzelo, lebo

som si už nemohol s ňou zastrieľať.“

„Laci, to ťa mrzí? Cisárska jasnosť ti teda urobila radosť, keď ťa povolala na vojnu! Tam si určite zastrieľaš toľko, že ťa to omrzí na celý život.“

„No to je možné. Celý som z toho vytrasený. Tak už stačilo, Vili, poberajme sa pomaly domov, lebo všetci určite netrepežlivo čakajú, akú správu im prinesieme.“

Lenivo sa zdvihli, objali sa ešte raz okolo ramien a pokračovali známou cestou domov. Do práce už viac nešli, a tak si dali termín stretnutia v deň odchodu na križovatke Kostolnej ulice s Hlbokou, lebo tadiaľ by to malo byť najkratšie.

Po príchode domov to mali obaja rovnaké. Maminky plakali a súrodenci tiež. Laco bol z toho až taký nervózny, že ich musel upozorniť, že ešte zatiaľ žije a dúfa, že všetko šťastlivo prežije. Jedine otcovia sledovali svojich synov pohľadom otcovskej lásky bez slz, so zaseknutými zubami. Margitka s Iluškou si Laca vyobúbali a vyhľadkali po vlasoch ako nejakú porcelánovú bábiku. Maminka sa k nim pridala so slovami plnými obáv aj o mladšieho syna Paľka, ktorého možno o pár mesiacov alebo rokov povolajú tiež. To už otec, sediac v starom hojdacom prútenom kresle, nezvládol a zastavil celý tento smutný akt lúčenia tvrdými slovami:

„Prestaňte, baby! Laci vám to pekne povedal, tak sa s tým musíme zmieriť. Dúfajme, že Pán Boh a anjel strážny budú nad ním bdieť, aby všetko so šťastím prežil. On si, samozrejme, bude dávať pozor a nebude sa vystavovať zbytočným nebezpečenstvám. Veď vie, čo má robiť. Netreba ho poučvať, už je dospelý chlap.“ Dopovedal a zapálil si svoju obľúbenú fajku, ktorú si celý čas držal v ruke. Syn sa na neho pozrel s vďakou, pristúpil k nemu a objal ho. Otec ostal z toho prekvapený, lebo takýto prejav lásky od neho neočakával.

Odchod do vojny

Dni sa mládencom míňali bez zvláštnych udalostí, a tak nastal deň odchodu.

Ako sa Vilo s Lacom dohodli, tak aj bolo. Rodičia ich vy-chystali do drevených kufríkov s tým, čo si mysleli, že budú chlapci na vojne potrebovať. Rozdiel bol však iba v tom, že Vila vyprevádzal otec s matkou peši a Laca viezol otec na koči. Rodičia im splnili želanie, že ich priviedli na dohodnutú kri-žovatku. Keď prišli, Laco zoskočil z kozlíka a chystal sa zobrať si svoj kufrík. Otec sa postavil a zastavil ho prísny hlasom v maďarčine:

„A to čo robíš, Laci? Ty ideš predsa ďalej. Pekne sa roz-lúč s kamarátom a sadaj! Veď on tam s rodičmi trafi aj bez teba peši.“

Syn sa na neho pozrel, potom na Vila a jeho rodičov a tvr-do odvetil:

„Otec, nie! Ja idem pešo s Vilom alebo ideme všet-ci na koči.“

„To nemyslíš vážne?! Veď to sú obyčajní bíreši a ja si ich mám posadiť do koča? To nemáš ani kúsok úcty k svojim ro-dičom?“ pokračoval rozhorčeným hlasom a červenajúcou sa tvárou od rozčúlenia. Nervózne si pritom naprával prstom cviker na koreni nosa. Nechápal, čo od neho ten syn chce, to je predsa nemysliteľné dať ho na roveň s bírešom.

Ten však od svojho zámeru neustúpil a zobral si kufor. Po-stavil sa na kovové stúpadlo a podal ruku otcovi, potom sa sklonil k maminke a pobožkal na líce so slovami: „Zbohom, mamička, a opatrujte sa mi tu všetci. Dávaj mi na nich po-

zor!“ dodal už s jemným úsmevom.

Otec stál ako skamenený, lebo svojho syna, tak ako ostatné deti, nevýslovne miloval, no takúto rozlúčku si nepredstavoval. Vtom sa ozval maminkin jemný hlas:

„Ale, Pali, čo to robíš? Ty si neuvedomuješ, kde ide tvoj syn? Že ho už nikdy nemusíme vidieť? To takto sa máme s ním rozlúčiť?“ Jemne sa dotkla jeho trasúcej sa ruky. Ten na jej slová nereagoval, iba bolo vidieť, ako mu slzy tečú po červených lícach. Bez slova sa posadil na sedadlo vedľa manželky a polohlasne vydal povel:

„Tak dobre, nech si všetci nasadnú! Snáď sa tu pomestíme.“

Vilo s rodičmi mlčky sledovali túto výmenu názorov medzi otcom a synom. Nik z nich nemal odvahu čo len niečo povedať alebo komentovať slová správcu biskupského majera. Keď bol nakoniec vydaný povel na nástup do koča, tak sa za pomoci Laca a Vila usadili na voľných sedadlách. Chlapci sa posadili na podlahu a otec mohol dať kočišovi povel, aby sa vydal na cestu. Hlboká cesta bola naozaj hlboká, hrboľatá a dorezaná tupými nožmi kolies konských alebo kravských povozov. Hádzalo to s nimi zo strany na stranu, no vďaka silnému odpruženiu koča to nebolo až také hrozné.

Pred železničnou stanicou na malom námestí už stáli nielen vozy a koče, ale aj autá ofcierov, ktorí mali vypraviť vlak s mladou krvou na front. Rodičia mohli sprevádzať svoje deti iba po zábradlie na nástupišti. Cez ich otvorené dvierka prešli iba mládenci podobní si ako vajce vajcu, s drevenými kufríkmi v rukách a nakrátko vystrihanými vlasmi na hlavách. Obaja chlapci sa preto pred stanicou rozlúčili s rodičmi a vklelnili sa do zástupu čakajúcich. Nástup šiel dosť pomaly, lebo každý musel ukázať povolávací rozkaz, na ktorom boli rôzne čísla, podľa ktorých vojakov posielali do príslušných vagónov. Obaja mali šťastie, lebo ich určili do jedného vagóna

smerujúceho do Komárna, kde sa sústreďovali vojaci určení pre východný front.

Delenie išlo podľa abecedy, a tak Vilo išiel prvý a Laco ho iba slepo nasledoval. Keď prišli k určenému vagónu ešte raz im skontrolovali papiere a mohli nastúpiť. Vo vnútri bolo ešte veľa miesta, a tak sa usadili pri okne s výhľadom na nástupište. Kufre si vyhodili na batožinové police a vystrčili sa do pol pásu cez oblok, aby na rozlúčku mohli ešte raz zakývať svojim rodičom. Obaja mlčali, lebo im stiahnuté hrdlá nedovolili prehovoriť. Videli, ako maminky úpenlivo plačú a jedna vreckovkou a druhá zase čiernou zásterkou si utierajú slzy stekajúce po tvári. Otcovia iba stáli a hľadeli na nich smutnými pohľadmi plnými obáv a strachu o život svojich potomkov.

Asi po pol hodine vlak zapískal a potok mladej krvi nastupujúci do vlaku sa zastavil. Perón sa vyprázdnil. Iba oficiéri a ich pobočníci vydávali posledné pokyny. Mali v tom zručnosť, lebo to už bol tretí vlak z Nitrianskej župy. Výpravca v červenej čapici vystúpil na svoj post pred nimi, zapískal, zdvihol červenú zástavku a mierne ňou zakýval. Strojvodca mu odpovedal krátkym písknutím a dal tento ťažký kolos, za zvukov syčiacej pary a škripania kolies, do pohybu. Všetci chlapi v oknách ako na povel začali mávať svojim blízkym s pokrikmi v slovenčine, maďarčine a aj nemčine: „My sa vrátime!“ alebo „Bozkávame si vás!“ Rodičia odpovedali mlčaním, kývaním a slzami, ktoré sa nekontrolovateľne valili z ich očí. Laciho otec však neplakal, iba sa modlil za svojho syna a prosil toho najvyššieho, aby mu syna ochránil pred smrťou a vrátil mu ho z tohto neľudského dobrodružstva politikov zdravého a živého. Keď sa vlak vzdialil z dohľadu mávajúcich, obrátil sa správca majetku na otca Viliama so slovami:

„Pán Longauer, ak by vám to neprekážalo, dovolil by som si vás dať odviezť domov. Prosím, poďte s nami.“ Keď skončil,

uklonil sa, chytil manželku za ruku a druhou naznačil smer k východu stanice.

„Pán Matis, ďakujeme úctivo, bude nám aj s manželkou čťou!“ Spoločne ho nasledovali, nastúpili do koča a pohonič ho nasmeroval na cestu na Cabaj, ktorá viedla cez nový most ponad železnicu. Spoločná cesta trvala krátko, a tak rodičia spolu ani veľa nenahovorili. Iba Lacov otec pri nástupe ponúkol Vilovmu otcovi cigaretu zo striebornej tabatierky so slovami:

„Prepáčte, pán Longauer, za moje nespôsobilé vyjadrenia k vám. Uvedomil som si, že v takýchto chvíľach nie je pre našich synov dôležité spoločenské postavenie rodičov, ale ich priateľstvo! Dúfajme a modlime sa k Bohu, aby sa nám obaja vrátili živí a zdraví. Veď život majú ešte pred sebou.“ Keď skončil, podal mu ruku.

„Pán správca, nič sa nestalo! Ja zdieľam ten istý názor. Dúfam, že ak ich cesty budú spoločné, budú si aj navzájom pomáhať.“ Podanú ruku mu silne stlačil. Potom si zobral ponúknutú cigaretu, ktorú mu zapálil kovovým zapalovačom ponúkajúci.

„Ak by ste mali nejaké správy, prosím, dajte nám vedieť. Náš pohonič chodí s koňmi často okolo vás, tak by sa príležitostne zastavil. Samozrejme, ak by sme aj my niečo nové vedeli, dáme vám vedieť,“ zapojila sa do rozhovoru manželka Paliho Matisa a s úsmevom a kynutím hlavy podala ruku pani Longauerovej. Tá ju s úctou prijala so slovami:

„Úctivo vám ďakujem, pani správcová. Určite tak urobíme.“

Medzitým koč prišiel k Morovému stĺpu Krista Trpiteľa. Manželia vysadli a v úklone poďakovali za dovezenie. Správca s manželkou odpovedali úklonom hláv a na pokyn majiteľa sa koč pohol, aby pokračoval ďalej smerom na Cabaj. Odtiaľ bolo iba na skok na Fábianku.

Cesta do neznáma

Vlak postupne naberal rýchlosť a opúšťal mestskú stanicu. O chvíľu míňali prvé obce za mestom. Ešte nakoniec videli v diaľke Nitriansky hrad a lesknúci sa pylón obelisku Milénia z roku 1896 na kopci Zobor, týčiaci sa nad ich rodným mestom. Keď prichádzali k Novým Zámkom, iba nejasne videli obrysy pohoria Tribeč s jeho najvyšším kopcom Žibricou.

Laco sa prvý stiahol z obloka a usadil sa na tvrdú drevenú lavicu. Do oka mu trikrát vleteli sadze z komína lokomotívy, a tak sa vzdal pohľadu na vzdalujúci sa domov a rozhladel sa po svojom okolí. Videl tváre chlapcov, ktoré vôbec nepoznal, no videl v nich seba. Všetci boli mlčanliví, zahľadení pred seba a myslou plnou obáv a strachu, zrejme niekde ďaleko. Nevedeli, čo ich čaká, no ich inštinkt alebo možno anjel strážny im nasmeroval myšlienky k hrôzam a nebezpečenstvám, čo ich vo vojne čakajú. Pri tom tupom pohľade do neznáma mu napadla myšlienka existencie anjela strážneho, ktorého v poslednom čase tak často spomínal. Prenesúc pohľad na tváre už odvedených vojakov sa ho niečo v jeho vnútri spýtalo:

„Myslíš, že všetci majú svojich anjelov strážnych?“

„Určite áno,“ odpovedal si, „ale akí sú to šikovní majstri, že sa tu všetci s nami pomestia!“ Pritom pohľadom nevdojak prebehol po plafóne vagóna, akoby ich tam chcel nájsť. Ten pohľad hľadania zastavil na mladom vojakovi, ktorý v ruke stískal kartičku s podobizňou Panny Márie s malým Ježiškom v náručí. To ho vrátilo v mysli k úvahám o pôvodnej otázke.

„Zrejme sa tu niekde vznášajú. A či chcú, či nie, idú aj oni s nami na front. A čo potom? Veď nepriateľskí vojaci majú tiež

svojich anjelov strážnych, budú sa na seba iba pozerat? Alebo budú aj oni medzi sebou zápasit o prežitie? To by potom bola nielen vojna medzi ľuďmi, ale aj vojna anjelov!“ Mimovoľne sa usmial nad týmito úvahami a na odľahčenie mysle svoj pohľad nasmeroval na mínajúcu sa krajinu.

Pri týchto myšlienkach zabudol na čas a otupený pravidelným hrmotom kolies vlaku mu spadli viečka a upadol do spánku. Snil sa mu sen o malom chlapcovi, ktorý chytal na lúke motýle a nevdojak vstúpil do hniezda zajaca, kde sa v strachu k sebe túlili dvaja malí hnedí zajkovia. Kvokol si k nim a začal ich hladkať. Potom ich postupne chytil do ruky a pritúlil si ich k tvári. Nepomohla jeho láska k nim, strach o život bol u nich väčší, a tak sa pomaly, ale nenápadne chceli pred ním skryť vo vysokej tráve.

No vtom začul štekot poľovného psa, ktorý sa tam znenazdajky objavil. Malí ušiáci po začutí tohto strach zo smrti naháňajúceho zvuku pridali do kroku a zakutrali sa do spadnutých listov stromov. Chlapec vedel, že im to pri príchode psa nepomôže, a tak ich pochytal za kožušinu na chrbte, zoberal do náručia a rýchlo ich vopchal pod košeľu. Už počul beh a brehot blízko seba. Dal sa do kroku a snažil sa mu uniknúť. No ten, keď ho zbadal, rozbehol sa ešte rýchlejšie a o pár sekúnd ho už oňuchával. Chlapec sa mu obracal chrbtom, aby sa nedostal do priameho kontaktu so zvieratkami pod košeľou. Bol neústupný a dotieravý až do momentu, kým sa neozvala píšťalka lesníka, ktorá ho odvolala k svojmu pánovi. Chlapec sa tiež vydal rýchlo opačným smerom, aby sa k nemu náhodou nevrátil.

Keď ho obkolesilo absolútne ticho okolitého lesa, zastal a vybral zajkov na svetlo Božie. Tí v strachu, ako ucítili slobodu a zem pod nohami, pustili sa bežať preč od svojho záchrancu. Ten sa za nimi iba pozeral a želať im nielen pohľadom, ale

aj myšlienkami veľa šťastia. Vtom to s ním heglo a škripanie brzd vlaku ho dostalo zo spánku do reality.

„Kde sme?“ spýtal sa ospalým hlasom Vila, ktorý sedel oproti.

„V Nových Zámkoch. Asi dopĺňame stavy dobytku na porážku,“ odpovedal znechutene. Laco zostal prekvapený z vyjadrenia priateľa, lebo doteraz sa k vojne takto nevyjadril.

„Hm, aký dobytok, aká porážka? To myslíš ako nás?“

„Samozrejme, a koho by som mal myslieť? Veď nie je to tak? Aj my s otcom sme tak hnali dobytok na porážku, ako nás vezú oni. Aký je v tom rozdiel? Ani my sme sa toho dobytku nepýtali, či chcú ísť k mäsiarovi. Rozhodli sme, že majú na to váhu a vek, a tak išli. Nevedeli kam, na rozdiel od nás, a tak pokorne kráčali svojou cestou k smrti, z ktorej niet návratu. Nemali šancu vrátiť sa tam, kde sa narodili,“ dohovoric a nemo pozeral po okolitých tvárach. Vtom zbadal, ako sa medzi pohybujúcimi vojakmi na chodbičke vagóna mihla ryšavá hlava.

„Aha, Naci Lovinger! Čo ten tu pobehuje? Veď už sme od Nitry ďaleko, čo nemá stále miesto?“ spýtal sa prekvapene.

„A čo ty s ním máš? Chýba ti?“

„Nie, ale len tak. Tých známych tvárí je tu nula, tak ma zaujal. To je všetko,“ dopovedal a pozrel sa na kamaráta s úsmevom. Naci ich musel tiež zbadať, ale to nedal na sebe vidieť a pokračoval v rýchlej chôdzi vo vagóne ďalej.

Medzitým už doplnovací počet vojakov nastúpil, zaznela píšťalka výpravcu, hvizd lokomotívy ako odpoveď a vlak sa vydal na poslednú etapu do Komárna. Čím viac sa k tomu mestu na Dunaji približovali, tým viac hovor vo vagóne tíchol a dym z cigariet sa dal krájať. Keď dorazili na stanicu, vo vagóne bolo ticho ako v kostole. Všetci čakali na pokyny, ktoré budú prichádzať z nástupišťa.

Príchod do Komárna

Pokyny od ofícierov prichádzali rázne a rýchle. Na peróne stáli vojaci a na paliciach mali prilepené papiere s veľkými písmenami. Vojaci sa radili k nim podľa začiatočného písmena priezviska. Keďže za písmenom L nasleduje písmeno M, chlapi sa dostali do dvoch skupín, ktoré pre vytvorenie predpísaného množstva vojakov jedného väčšieho útvaru následne spojili s obsahom písmen J, K, L, M. Veliteľom sa stal už profesionálny ofícier, nejaký podporučík Csanaky. Ten si ich na povel zoradil do trojradu a vypochoďovali smerom ku kasárňam, ktoré boli na konci mesta v priestoroch starej pevnosti. Víťala ich otvorená drevená brána, nad ktorou sa týčil kovový znak monarchie – dvojité orlica s kráľovskou korunkou a s mečom v jednom pazúre a s jablkom s krížom v druhom.

Pripochoďovali na veľké nádvorie vysypané udupaným žltým pieskom. Jednotlivé útvary sa zoradďovali vedľa seba a ubytovací zriadenci rozďali zoznam izieb veliteľom jednotlivých útvarov. Tí následne vykrikovali mená vojakov k príslušným číslam izieb. Celý ceremoniál ubytovania trval veľmi krátko a vojaci zase pod dohľadom veliteľa vpochoďovali do označeného vchodu budovy a na chodbách sa rozďalili do príslušných izieb.

Obaja priatelia sa zase dostali do jednej izby a ďakovali prozreteľnosti, že sú stále spolu. Izby boli pre dvadsať vojakov, vysoké, neútulné a studené vďaka hrubým múrom. Na šťastie bolo leto a tento chládok im vôbec neprekážal, ale práve naopak. Nestačili sa ani usadiť, už ich povolali k rozďávaniu uniforiem s celou vojenskou výbavou. Potom nasledovalo

spoločné strihanie vlasov, ktoré sa skončilo úplnou lysinou hlavy. Keď sa dostali na izbu, zistili, že bude s nimi bývať aj ich „priateľ“ Naci Lovinger. S holou hlavou bol úplne iný človek. Zhodnotili so smiechom, že bez ryšavých vlasov bola taká istá ako ich. Iba nápadne pehavá tvár prezrádzala jeho predchádzajúcu identitu.

Pred večerou ich všetkých opätovne nechali nastúpiť na dvore pevnosti, čo sa, samozrejme, neobišlo bez zmätkov a nadávok veliteľov na neohrabaných začiatovníkov. Mnohí ani nerozumeli povelom, lebo tie sa vydávali iba v maďarčine a mnohí chlapci maďarčinu neovládali. Museli sa vypytovať, čo majú robiť, tých, ktorí rozumeli. No a, žiaľ, mnohí z nich nimi opovrhovali. Niektorí im preto neodpovedali alebo im povedali takú hlúposť, ktorou ich zosmiešnili. Tak sa začínala hneď v prvý deň u niektorých z nich nevraživosť medzi nimi. Na šťastie, naši dvaja priatelia s tým nemali problém, a tak plnili všetko načas, ako im bolo rozkázané.

Keď sa už všetci na dvore zoradili, ako mali, predstúpil pred nich veliteľ kasární, ktorý ich v mene cisára Rakúsko-Uhorska a maďarského parlamentu privítal a lúčil sa s nimi so záverečným výkrikom: „V spravodlivej veci zvíťazíme! Nech žije Maďarsko!“ Medzi iným im pripomenul, že majú byť hrdí a ochotní položiť svoj život za monarchiu. Po ňom následne vystúpili nižší dôstojníci a oboznámili vojakov s výcvikovým plánom, ktorý bude trvať asi mesiac. Po jeho absolvovaní budú všetci odvelení na východný front. Nasledoval rozchod a nástup na večeru, tiež podľa vypracovaného harmonogramu. Všetci boli hladní a netrpezliví na jedlo, lebo mnohí to, čo mali, zjedli po ceste a teraz im v žalúdku už „vyhrávali cigáni“. Rozdávanie večere bolo veľmi rýchle s dávkami jedla, ktoré boli také malé, že keď ich zjedli, očami blúdili, či im niekto ešte niečo nepridá. Nič také sa však nedialo.

„Oni to robia zámerne! Aby sme neboli veľmi najedení, lebo by sme mohli mať ťažké sny!“ poznamenal neznámy vojak. Laco sa obzrel a uvidel chlapiska asi dva metre vysokého a mocného ako storočný dub. Iba sa na jeho poznámku usmial a poznamenal:

„Ak chcete, poďte so mnou na izbu, dám vám kúsok klobásky a chleba.“

„To nemyslíte vážne. Ja som stále taký hladný, že ani poriadne nevidím!“

„No dobre, ale všetko nám zato nezjete,“ poznamenal Vilo.

Po tomto rozhovore sa vybrali z jedálne do izby, kde Laco vytiahol svoj drevený kufrík a z neho vyčaroval nohu krásne voňavej údenej klobásky a skyvu chleba, ktorú rozdelil na tri diely. Medzi konzumovaním jedla sa dozvedeli, že nový kamarát je Aladár Majerszký a pochádza zo Šale.

„Chlapi, ja sa musím dostať do kuchyne! Ten, kto tam pracuje, nemôže nikdy hladovať a po ďalšie, toto zariadenie musí byť vždy vzadu za frontom v bezpečí, aby sa hladujúcim vojakom vždy dostalo niečo pod zub.“ Dojedol, utrel si ústa vreckovkou a preniesol zaväzujúcu vetu:

„Páni, toto vám nikdy nezabudnem! Som vašim večným dlžníkom a navždy oddaným priateľom!“ Zodvihol sa a odišiel si ľahnúť na svoju posteľ, kde sa za zvukov svojich tráviacich orgánov skrútil do kľbka a v momente zaspal.

„Hm, hm, Laci, a čo my dvaja? Kde sa zašijeme, aby sme to nejako prežili?“

„Nejako bude, ja sa tým netrápim. Aj tak to za nás niekto iný rozhodne,“ odpovedal ľahostajne a natiahol sa na tvrdú priču. Ušúlal si cigaretu a zapálil si ju zapaľovačom.

„Aha ho! A ty odkedy fajčíš? To mi je prekvapenie,“ poznamenal priateľ s prekvapeným výrazom v tvári.

„Oddnes. Toto je moja prvá cigareta. Keď sme fasovali ta-

bak a papieriky, tak čo ich vyhodím? Skúšal som to, už keď som mal šesť rokov, ale som sa z toho povracal. Mamina ma vtedy riadne vycápala! Dôvod nevoľnosti zistila veľmi ľahko, lebo som celý smrdel tabakom.“ Ani nestačil dohovoriť a izbou sa rozľahol z jeho úst taký kašeľ, ktorý pripomínal dusenie zomierajúceho tuberáka. Keď tento nečakaný prejav dusiaceho skončil, pozrel sa na priateľa, ktorého videl cez slzavé oči veľmi hmlisto. Ten sa zase na oplátku tak rozosmial, že sa váľal po posteli.

„To máš zato, že keď je to zadarmo, tak nech ťa aj roztrhne!“ A opätovne sa zadúšal smiechom. Laco hodil cigaretu na zem a vojenskou bagandžou ju rozmľiaždil. Keď ten úkon za nadávania skončil, zbadal pri posteli stáť holohlavého pehavého známeho z Nitry.

„Aha, Naci! A ty čo tu robíš?“ spýtal sa ho Vilo chladne.

„Čo, čo by som robil? To je blbá otázka, nie? Asi to, čo vy!“ odvetil tiež stroho.

„My sme s Lacim mysleli, že ťa otec vysuperuje na ploché nohy! Veď vojna je len pre chudákov a nie boháčov. A vidím, že sa to tatkovi nepodarilo,“ nereagoval na otázku, ale posmešne mu vmietol do tváre, čo si o všetkom myslí.

Laco sa rýchlo zorientoval a zareagoval na slovnú prestrelku týchto dvoch nepriateľov z mesta.

„Nechajte to! Všetci traja sme v týchto sračkách až po uši a nemáme si čo závidieť a ani vyčítať. Preto musíme zabudnúť na staré nezhody a držať spolu, veď sme všetci z Nitry. A všetci vieme, čo sa o nás hovorí: „Kto je z Nitry, ten je chytrý!“ Tak sa podľa toho aj správajme. Podajte si obaja ruky na znak odpustenia, keď nie priateľstva.“ Obaja sa po tomto návrhu chvíľu krútili ako dážďovky po daždi na suchej zemi, až nakoniec Naci pristúpil k Vilovi s natihnutou rukou. Ten ju prijal s kyslou tvárou, ale hlavné bolo, že ju prijal. Ten tretí

sa usmial a poľapkali ich oboch po pleciach so slovami pochvaly: „Tak to by sme tiež mali za sebou!“ Naci sa posadil na Vilovu posteľ a skromne k nemu prehovoril:

„Prepáč mi! Bol som hovädo, nemal som ti to urobiť. Ale keby tam neboli tie dievčence, nič by sa nestalo.“

„To je fakt! Keby! Ale boli, a tak sme si vyrobili nie malý problém. Hlavne pre našu rodinu.“

„Nerozoberajte to už. Nemá to zmysel,“ rýchlo ukončil túto debatu Laco a vytiahol z kufra karty s komentárom: „Máme voľno, tak pred spaním si dajme aspoň, veselú sedmu.“

„Nedbám, môžeme, len neviem, prečo ju voláš veselá,“ povedal Vilo a posadil sa oproti nemu. Laco sa usmial a odpovedal:

„Lebo pri jej hre je vždy veselo!“ Naci iba mykol plecom a pridál sa k nim. Mastili karty do večierky. Vojenský trubač ukončil pracovný deň a v kasárňach sa rozľahlo tajomné ticho, ktoré v izbách rušilo iba chrápanie stoviek mladých mužov.

Vojenský dril

Nasledovný deň sa niesol nácvikom rôznych poradových vojenských cvičení. Od nástupu do dvoj až trojradov, pochoďovania so zbraňou, bez zbrane, plazenia a podobne. Nasledujúce dni sa podobali ako vajce vajcu a míňali sa ako peniaze pred výplatou. Po dvoch týždňoch však prišiel rozkaz z Viedne, že ruská cárska armáda začala útok na celom fronte a vytlačila nemecké a rakúsko-uhorské vojská až k Haliču, a z uvedeného dôvodu treba urýchlene posilniť front novou vojenskou silou. Cvičebný plán sa preto prerušil a nové nedocvičené posily dal na ďalší deň veliteľ kasární nastúpiť k slávnostnému rozkazu spojeného s vyradením vojakov do činnnej služby. Po slávnostných rečiach boli vydané organizačné pokyny na nasledujúci deň s ranným nástupom vojakov o siedmej hodine v plnej zbroji. Odchod na stanicu bol stanovený na pol ôsmu.

Po zahraní hymny, salutovaním pred bojovou zástavou pluku z Komárna bol nástup ukončený. Vojakom bol vydaný rozkaz – odchod na izby s cieľom pobaliť si všetky osobné veci, ktoré boli súčasťou základnej vojenskej výbavy. Do konca dňa dostali voľno, no so zákazom opustiť kasárne. Laco s Vilom sa po príchode na izbu dali do práce a za pol hodinu mali všetko zbalené. Po nejakej chvíli k nim prišli Aladár a aj Naci. Obaja boli nervózni a plní obáv z toho, čo ich čaká v nasledujúce dni.

„Ja keď som nervózny, tak by som len žral,“ začal Aladár, sadajúc si na Vilovu posteľ. „Nemáte, chlapi, ešte niečo pod zub?“

Vilo sa pokrútil a nevrlo mu odsekol, že zásoby sa minuli a nezostalo už skoro nič. Naci sa usmial a otočiac sa k hladujúcemu mu priateľsky povedal:

„Ja ešte kúsok klobásky mám, ale tá je kóšer!“

„Mne to je jedno, prines ju, okoštujeme, aká je tá vaša kóšer!“ Gestom ruky naznačil, akoby ho pre ňu vyháňal. Ten pokyn mu bol jasným rozkazom a bez slova sa vybral k svojmu batohu.

„Chlapi, a to je aká klobáska?“ spýtal sa oboch.

„Aká, aká? No taká istá ako naša, len ju musel robiť židovský mäsiar podľa ich náboženských predpisov. Neboj sa, určite sa neotráviš. A nakoniec, veď uvidíš,“ odpovedal mu Laco, ktorý si ľahol na svoju pričnu. Potom zostali ticho, iba Aladár sa netrpezlivo obracal na svojho krotiteľa hladu, ktorý mal posteľ neďaleko. Nakoniec sa dočkal a s úsmevom chytil prinesenú štvrt' nožičku údeného zázraku. Ostal ako obarený.

„A to si čo priniesol? Veď to mám na jeden hlt! A chleba kde je?“

„To je všetko, čo mám. Chleba sa mi už minul,“ odpovedal previnilo plačlivým hlasom malého chlapca.

„Aladár, buď rád, že ti dáva to posledné. Delí sa s tebou ako Kristus Pán Nazaretský a ty si tu vymýšľaš,“ zareagoval Laco a pozrel na menovaného prísny pohľadom.

„No dobre, tak ti ďakujem,“ reagoval previnilo a zobral Nacimu z ruky klobásku.

Keď do nej zahryzol a začal ju prežúvať, začervenal sa a vydychoval vzduch z pľúc ako zadychčaný bernardín. Oči mu začali vystupovať z jamiek až do momentu, kým sústo v ústach prehltol.

„Mária, tá ale štípe! To čo ste do nej dali, kilo cesnaku a čierneho korenia?! Také niečo som ešte nejedol!“ Rytmicky sa nadychoval, akoby sa niečím dusil.

„Ja neviem, že by až tak páčila,“ ozval sa skromne darca, „veď som ju jedol a všetko bolo v poriadku.“

„Čerta rohatého a nie v poriadku. Veď štípe ako fras!“

„Asi je problém v tom, že ja na pol chleba mám dve kolieska klobásky a ty si naraz zjedol takých koliesok aspoň desať!“

„Koľko? To mám jesť po koliesku k polke krajca chleba? Šak to zožeriem viac chleba ako mäsa! Čo si sa ty zbláznil?“ reagoval podráždene na jeho slová.

„U nás ale platilo jedno české porekadlo, že saláma alebo klobáska nie je na nažratie, ale iba na chuť, a tak sme tieto pochutiny jedli veľmi striedmo a zajedali viac chlebom.“

„Hm, tak preto ste asi všetci takí bohatí! Lebo ste šetrní sami na seba,“ odvetil mu s úškľabkom v tvári, pripravujúc sa na nový hlt.

„Aladár, tak to nejedz, keď ti to nechutí,“ zapojil sa Vilo a pohodlne sa usalašil na posteli. Ten však nevydržal a vopchal si celý zvyšok klobásky do úst. Žuval ho so zavretými ústami, no po chvíli sa postavil, aby ho mohol rýchlo prehltnúť. Pokus sa vydaril na prvýkrát, iba s tým, že sa mu z očí vyvalili slzy v takom množstve, že mu stekali až po brade. Pri vydýchnutí mu cesnaková aróma prešla cez nosné dierky a privodila mu ďalšie slzy a kýchanie, ktoré ho svojou silou ohýbali až v páse. Ten pohľad na neho bol pre Vila a Laca taký zábavný, že sa začali nahlas smiať, až to museli tlmiť pchaním tváre do prepoteného vankúša. Samozrejme, do smiechu sa zapojili aj vojaci ležiaci okolo. Postupne sa však Aladár upokojoval a sadol si opäť na posteľ. Utieral si slzy do rukáva košele, ktorá už bola celá mokrá.

„Naci, priznaj sa, že si tú klobásku mal pripravenú na likvidáciu ruských vojakov! Tá bola silnejšia ako ekrazit!“ Ešte ani poriadne nedohovoril, keď mu začalo škŕkať v črevách. Keď to zacítil, ostal ako obarený. Pozrel na spolusediacich

a zareval:

„Kurva, chlapi, ešte sa z toho aj poseriem!“

V tom zaznela rana z jeho nohavíc sprevádzaná nepríjemným zápachom. Vyskočil ako postrelený jeleň a rozbehol sa na latríny, ktoré boli na konci chodby.

„Dúfam, že stihne dobehnúť, lebo zajtra bude na front maširovať v obsratých gaťách,“ skomentoval Vilo jeho únik z izby.

Táto poznámka opätovne vyvolala vlnu smiechu skoro v celej izbe. Laco sa pozrel na neho smutným pohľadom s poznámkou:

„Takých bude možno viac, aj keď nejedli tú Naciho klobásku.“ Vilo na ňu nereagoval, iba súhlasne kývol hlavou a smial sa ďalej. Naci bol z tohto incidentu dosť nervózny, lebo si nemyslel, že by sa niečo podobné mohlo prihodiť. Chodil po chodbičke medzi posteľami a zrejme bol nervózny z toho, ako Aladár dopadol. Už sa aj vybral za ním, ale pri dverách sa otočil späť k svojim kamarátom.

„Myslíte, že dobehol? Ja mám taký strach, či sa mu to podarilo,“ zalamentoval a posadil sa na Aladárovo miesto. Začal sa v páse kývať, ako keď sa Židia modlia.

„Neboj, určite dobehol. A keď nie, nemá byť nenažraný. Ja som zvedavý, čo budeš ale robiť ty, keď sa budeme trmáčať niekoľko dní do Haliče alebo Galície, ako to niektorí volajú,“ chlácholil ho Laco.

„Kam to ideme?“ opýtal sa neveriacky Naci.

„Kde? Veď si to počul na, rozlúčkovej besede s veliteľom kasární, že cieľová stanica je Lvov.“

„Pane Jahve, to bude dlhá cesta, pomáhaj nám a myslí na nás!“ reagoval a pohľadom sa obrátil na plafón miestnosti. Keď sa pozrel na kamaráta, z kraja zorného uhľa zbadal, ako sa k nim pomalým a neistým krokom vracia Aladár. Naci sa postavil a rýchlym krokom mu bežal naproti. Chcel ho pria-

teľsky chytiť za rameno, ale ten sa myknutím ramena zbavil jeho ruky s výkrikom:

„Zmizni, lebo ti rozkopem riť tak, že sa týždeň na ňu neposadiš!“ A pokračoval v ceste k ležiacim kamarátom. Keď k nim dorazil, opätovne sa posadil a dýchal ako vykrmená hus. Nestihol nič povedať, lebo Vilo ho predbehol otázkou:

„Tak čo, dobro došli? Gate sú čisté?!“ Opätovne sa začal smiať, ba až zadúšať od smiechu, ktorý ale za pár sekúnd zmizol, a vážne pokračoval:

„Bolo ti to treba byť nedožraný? Veď všetci, ako tu ležíme, sme dostali rovnakú žranicu a vieme, že musíme vydržať, lebo nie sme, žiaľ, na výlete, ale na ceste na krvavé jatky. Nikto z nás nevie, či sa niekedy vráti domov! A ty myslíš iba na žranicu. A aby si vedel, všetci ti tu dopriali, aby si sa aspoň raz poučil a prišiel na to, že život je o inom a nielen o plnom žalúdku. A že ti to tak otvorene hovorím, je preto, lebo sme priatelia, ktorí si jeden druhého vážia, sú k sebe úprimní a zároveň pripravení si pomôcť, ak to bude nutné.“

Pri tých slovách vstal, podišiel k nemu a priateľsky ho poľapkal po pleci.

„Máš pravdu, ale keď ja som fakt stále hladný!“

Laco po tomto „výstupe“ vytiahol karty a bez slova ich rozdelil na štyri kôpky. Dlhو hrali bez slov, zabíjali čas čakania, ktorý im plynul pomaly a nezáživne. Keď ich to prestalo baviť, rozišli sa každý na svoju posteľ, kde mlčky hľadeli na plafón, kým ich nezavolali na večeru.

Obaja vstali, upravili si rovnošaty do predpísanej formy a nasadili čiapku na upotené hlavy.

„Tak ideme na poslednú večeru! Ako Kristus Pán! Len tí Judáši sú od nás ďaleko,“ poznamenal Laco a pozrel na Vila. Ten iba hodil rukou a oznámil mu, že musí ísť ešte na latrínu. Tým dal vlastne povel na odchod. Laco vyšiel na chodbu,

kde sa združovali všetci členovia ich jednotky. Keď sa Vilo vrátil, práve odchádzali pod komandovaním podporučíka Csanakyho.

Jedlo bolo požívateľné, ale nie chutné. Polievka z nedovarenej fazule, ktorú bol problém pohryzť, a druhé sa skladalo z rozvarených a s vodou rozmiešaných zemiakov a nejakého mäsového plátku, ktorý bol tvrdý ako kameň. Hlad je veľký učiteľ, a tak napriek jeho nedostatkom ho všetci mali o chvíľu v sebe. Aladár sa pokúsil vyprosiť dupľu, ale odpoveďou mu bolo napomenutie veliteľa, že na vojne sa jedlo nepridáva. Tak sa so zvesenou hlavou vrátil na svoje miesto a netrpezlivo čakal na odchod na izbu. Ten prišiel so zvukom píšťalky a povelom k nástupu. Všetci sa zoradili a bez slova odišli na izbu. Nikto nemal záujem o debaty, a tak sa všetci bez slov rozišli k svojim posteliám. Po hodine izbu zahalila tma, lebo dozorcovia pozhasínali petrolejové lampy, ktoré viseli na stenách.

Laco sa snažil zaspáť, ale akosi to nešlo. Ležal na boku a pozeral sa susedovi na chrbát vyčnievajúci spod zelenej pichľavej deky. Poslúžil mu ako premietacie plátno v kine, kde sa mu zjavovali obrázky jeho súrodencov a rodičov. Predstavoval si, čo asi včera alebo dnes robili, či sú v poriadku, či jeho milovaný psík Damanko pobehuje po dvore a stráži ho pred zlodejmi, ktorými sú poväčšine líšky z blízkeho lesa rady navštevujúce ich kurník. Zopár ich už aj skántril, za čo bol jeho pánom vždy náležite odmenený. Raz to bol napríklad zostatok obedňajšieho guláša. To bola radosť! Keď dojedol, skackal, krútil sa a každému sa snažil olízať od vďačnosti ruky. Pomaly sa mu obraz strácal, unikal niekam do diaľky, až mu oči zahalila tma. V tej diaľke zbadal niečo biele. Vyzeralo to ako človek v bielej sutane s primeranými krídlami. Pomaly sa to neznáme blížilo k nemu, a tak mohol rozoznať krásnu postavu s krídlami na chrbte, s dlhými bielymi vlasmi, s jem-

nými kučerami lemujúcimi milú a sympatickú skoro dievčenskú tváričku. Nič nehovoril, iba sa usmieval. Keď bol celkom blízko, pierkom, ktoré mal v ruke, mu prešiel po líci. Raz, druhýkrát a po treťom raze mu tíško zašepkal:

„Neboj sa! Budem stále s tebou.“

Po týchto slovách sa mu začal vzdávať, až kým nezmi-zol v diaľke.

Ráno ho zobudil hvizd vojenskej píšťalky. Posadil sa na posteľ a rozospatým pohľadom sa rozhliadol na všetkých prítomných. Akosi nevdojak mu prebehlo myslou: „Záverečná! Začína sa boj o život!“